

УДК 371.123

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ЦІННОСТІ У ЗМІСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Лідія Хомич,

*доктор педагогічних наук, професор, заступник
директора з науково-експериментальної роботи
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України*

У статті розкрито зміст цивілізаційних цінностей, які мають реалізуватися у процесі формування особистості майбутнього педагога, зокрема: загальнолюдських, національних, громадянських, сімейних, особистісних, валеологічно-екологічних. Акцентується увага на тому, що ці цінності мають пронизувати зміст усіх дисциплін, які вивчаються у педагогічному закладі.

Ключові слова: цивілізаційні цінності, зміст освіти, формування особистості, навчання, виховання, майбутній педагог.

Сучасна освіта має стати чинником розвитку культури мислення і культури почуттів особистості, що передбачає усвідомлення нею, перш за все, моральних, духовних, естетичних цінностей, які складають мету існування людини. В числі цих цінностей – гідність людини, любов до ближнього, гармонія з природою, Космосом, вічні моральні заповіді «не убий», «не вкради», «шануй матір свою і батька свого», які не дивлячись на давність, здатні оновлюватися й відроджуватися в кожен нову епоху. Подолання бездуховності сучасної епохи, на нашу думку, пов'язане з усвідомленням кожною особистістю цих цінностей, а також із зміною стилю її мислення.

Саме тому, основою сучасної професійної підготовки має бути Людина як найвища цінність, а зміст освіти необхідно спрямовувати на розвиток ціннісного світоглядного ставлення особистості до соціального і природного оточуючого світу і до самої себе. Ціннісне ставлення передбачає поєднання інтересів викладача і студента, спрямованих на вільний саморозвиток особистості, збереження її індивідуальності, виховання такого громадянина-патріота, який здатен забезпечити високий рівень розвитку культури держави, її престиж та гідне місце в цивілізованому світі.

Важливу роль у формуванні особистості майбутнього педагога має визначення змісту навчання і виховання. Головний напрям удосконалення змісту освіти в сучасному вищому навчальному закладі – це реалізація ідеї гармонійного розвитку особистості майбутнього спеціаліста. Тільки такий розвиток особистості справді забезпечує її підготовку до життя і праці, є запорукою свідомого і творчого виконання нею професійних і суспільних функцій, формує потребу в самоосвіті, в постійному підвищенні свого наукового і професійного рівня.

Існують об'єктивні і суб'єктивні чинники, що впливають на визначення змісту освіти. До об'єктивних відносять: потреби суспільства у перетворенні загальнолюдської природи; розвиток науки, який супроводжується розвитком незн

теоретичних ідей і експериментальними дослідженнями. Важливу роль у розробці змісту освіти відіграють також суб'єктивні чинники: суспільні відносини, що так чи інакше відбиваються в професійній підготовці; пріоритет тих або інших науково-педагогічних течій у розвитку освіти.

Відповідно до названих вище чинників зміст навчання і виховання у педагогічних закладах потрібно формувати в таких двох напрямках: по-перше, забезпечувати становлення особистості майбутнього педагога в сукупності його індивідуальних якостей і особливостей. У цьому випадку навчально-виховний процес будують за логікою індивідуального розвитку студента; по-друге, в конкретній сфері соціального досвіду, яка надалі буде засобом і змістом його професійно-педагогічної взаємодії з учнями. Конкретна сфера соціального досвіду дає змогу спеціалісту забезпечувати професійно-педагогічну взаємодію з майбутніми вихованцями.

У педагогічній науці є різні підходи до структурування змісту освіти у вищих навчальних закладах, що ґрунтуються на загальних дидактичних принципах її відбору й побудови. Одним з них є формування змісту з урахуванням соціального замовлення, а також реальних можливостей, умов і закономірностей процесу навчання у вищому навчальному закладі. Серед інших загальних дидактичних принципів виділяють: відповідність змісту меті становлення гармонійно розвиненої особистості спеціаліста; відповідність змісту навчання вимогам побудови органічно цілісної системи підготовки спеціалістів у навчальному закладі; відповідність змісту навчання науково-педагогічним вимогам, тобто оптимальним умовам формування способів і засобів пізнавальної і професійної діяльності, визначених метою навчання [2, С.29-32].

Науковці визначають головну мету виховання у вищій школі – створення цілісної особистості, як вищої цінності, особистості, що спроможна самостійно і творчо мислити, розуміти своє життєве призначення [4, С.189].

Досліджуючи проблему професійної підготовки майбутніх педагогів основною її метою ми визначили формування творчої, всебічно розвиненої, духовно збагаченої особистості майбутнього спеціаліста із науковим світоглядом, з широким професійним кругозором, яка постійно дбає про своє самовдосконалення, добре фізично розвинена, тобто підготовлена до активної участі в суспільному житті. Тільки така особистість здатна сприяти розвитку особистості свого учня.

Оскільки процес формування ціннісних орієнтацій є невід'ємною складовою частиною розвитку особистості, її відносин, спрямованості і мотиваційно-потребової сфери, тому в сучасних умовах необхідно перебудувати особистісну систему цінностей.

У сучасній педагогічній науці досліджується проблема формування цінностей особистості але, як правило, тільки у певній сфері освітнього процесу. Зокрема, нам імпонує система цінностей виховання і розвитку особистості, визначена О. Вишневським. Серед них: абсолютні, вічні цінності; національні цінності; громадянські цінності; сімейні цінності; цінності особистого життя; валео-екологічні цінності [1, С.230-234].

Система цінностей і якостей особистості розвивається й виявляється через її власне ставлення: до держави і суспільства, до себе, людей, природи, праці, мистецтва. Такий комплексний підхід має реалізуватися у змісті навчання і виховання, у викладанні усіх дисциплін вищого навчального закладу на різних рівнях освіти. Як

зазначають вчені (І.Д. Бех, І.А. Зязюн, Б.Т. Ліхачев) особливу увагу, при цьому, слід приділяти формуванню базової культури, в якій здійснюється навчально-виховний процес. Через призму культури майбутній педагог формує професійно-педагогічні цінності, творчий потенціал і особистісні якості.

Система цінностей майбутнього педагога має формуватися у навчально-виховному процесі комплексно через наскрізні цивілізаційні цінності, які є невід'ємною складовою становлення цілісної особистості, серед них виділяємо – загальнолюдські, національні, громадянські, сімейні, особистісні, медико-валеологічно-екологічні цінності.

У процесі навчання майбутній педагог має усвідомити, що пріоритет *загальнолюдських цінностей* закладається у стратегію і тактику розвитку сучасної системи освіти, серед них – Віра, надія, любов, гідність, сумлінність, правдивість, досконалість, чесність, милосердя, життя, справедливість тощо. У християнстві вони репрезентовані Десятьма Заповідями Божими. Моральність виступає внутрішньою ціннісною основою духовності, культури суб'єкта, яка спрямовує людську активність на утвердження самоцінності особистості усвідомлення обов'язків людини перед іншими людьми, перед Батьківщиною, суспільством, природою. У ставленні до особистості моральність виступає метою, перспективою її вдосконалення і, насамкінець, вимогою [6, С.527]. Пріоритет сучасної моральності – загальнолюдські гуманістичні цінності. Особливе значення має розвиток потреби в емоційному і духовному контактах з людьми, потреба у самоповазі та співпереживанні людям, що виявляється у гуманній поведінці, вияві поваги до людської гідності, людяності, бажанні допомогти, прояві довіри, толерантності.

Загальнолюдські цінності спонукають майбутнього педагога до самореалізації, самовдосконалення, любові до професії, до оточуючої дійсності, до природи, допомагають розібратися у сенсі людського буття. Загальнолюдський характер виявляється в тому, що майбутній педагог повинен усвідомити себе як частину всієї планети, як активну складову ноосфери, мати відповідальність за свої вчинки перед усім людством, співвідносити у своєму світосприйнятті загальнолюдське та національне. Відчуття себе як громадянина світу, сформованість планетарного мислення, толерантність у ставленні до інших людей, націй, народів – це далеко не повний обсяг питань загальнолюдського.

Загальнолюдські ідеали базуються на основних правах і духовних цінностях. Загальнолюдський характер навчанню і вихованню надають знання про людську спільноту, її історію, народи, діяльність ООН та інших міжнародних організацій, чия діяльність спрямована на збереження миру.

Національні цінності виявляються у повазі до рідної мови, історії свого народу, його культурних традицій тощо і забезпечують як духовну єдність поколінь так і процес формування національної самосвідомості [3, С.11], серед них – українська ідея, державна незалежність, почуття національної гідності, історична пам'ять, повага до державної символіки, любов до рідної культури, мови, традицій, сприяння розквітові духовного життя українського народу тощо. В. Кремень зазначає, що в якості повноцінних заходів для дослідження проблеми національної ідеї в соціокультурному

бутті людини філософія людиноцентризму використовує не лише гносеологічні принципи, а й методи моралі, релігії, мистецтва. І в цьому плані філософія людиноцентризму не дана а задана: сутність її виявляється через метафілософський синтез різноякісних підходів до дослідження національного життя й культури. І результатом такого синтезу є вже не просто системне, а енциклопедичне розуміння національної ідеї як сукупності різних системних, духовних способів національного буття.

Українське суспільство сьогодні потребує пошуку нових знань, стереотипів мислення на засадах національної історико-культурної спадщини. Національна ідея найістотніша яка закладена у мрії мати свою самостійну державу та її щасливе процвітання, демократичне суспільство з національною культурою, освітою, системою навчання і виховання. Ця обставина актуалізує проблему формування національних цінностей.

Національні цінності базуються на світових цінностях і підпорядковані меті приєднання до загальнолюдської культури, оскільки нормальна національна самосвідомість вільно сприймає всі культурно-духовні цінності людства. Саме у такий спосіб поєднується загальнолюдське і національне. Сьогодні кожному зрозуміло, що взаємодія національного і загальнолюдського становить основу традицій формування духовного світу підростаючих поколінь у вихованні народу, незалежно від його національної належності. Найбільш рельєфно ці процеси виявляються на певних етапах історичного розвитку різних народів, їх взаємодії з народами-сусідами.

Для того щоб глибше зрозуміти національно-психологічні особливості культурного середовища в якому треба будувати свою діяльність, майбутньому педагогові треба глибоко й уважно вивчати літературні, історичні, політично-громадські та інші витoki формування та розвитку народу, його контакти з народами-сусідами. Такий підхід дасть змогу уникнути помилок, що пов'язані з особливостями соціальної психіки і характером людей, їх ставленням до морально-етичних та соціально-правових норм суспільного життя. Поверхове знання традицій і звичаїв народів може привести до конфліктів не тільки міжнародного характеру, а й побутового. Нерозуміння етики та культури одного народу іншими і, навпаки, несподіваний збіг у трактуванні моральних ідеалів між народами, навіть якщо вони не мають спільних кордонів і безпосередніх контактів, також можуть спричинити непорозуміння.

Розвиток громадянських цінностей пов'язаний з вихованням у студентів глибокого почуття любові до України, її народу, формуванням якостей громадянина-патріота; формування високої правової культури, правосвідомості; стимулювання внутрішніх зусиль до саморозвитку і самовиховання. Серед провідних громадянських цінностей виділяють свободу, пошану до Закону, свободу слова, права людини, суверенітет особи, рівність громадян, самовідповідальність людини, толерантне ставлення, пошану праці тощо.

Почуття патріотизму – складне і багатогранне поняття, один з найважливіших компонентів індивідуального та суспільного способу життя людини. Сучасний патріотизм передбачає національно-усвідомлене ставлення до Батьківщини. Відповідно зміст навчання і виховання майбутніх педагогів має бути спрямованим на культивування в них почуття, волі й життєвих настанов в руслі патріотичної

самосвідомості, творчо стверджувати в них духовне життя свого народу – сприймати українську мову й історію, українську державність і правосвідомість, українське світосприймання, пісню, літературу й культуру як свої власні. Виховання у молоді почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу. Головною тенденцією у змісті патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до свого народу, Батьківщини, держави, нації.

Важливе значення у розвитку особистості майбутнього педагога мають **сімейні цінності**. Ціннісні засади стародавньої української родини охарактеризував О. Вишневський, зокрема: українська родина будувала своє життя в тісній єдності зі своїм народом; українській родині завжди був властивий демократизм стосунків; в українській родині з давніх давен діяв закон опіки; життя в українській родині будувалось на засадах працьовитості і природовідповідності [1, С.317-321]. Серед сучасних провідних сімейних цінностей вчені визначають подружню вірність, піклування про дітей, піклування про батьків, демократизм стосунків, повагу до прав дитини і старших, гостинність тощо. Саме вони мають пронизувати зміст навчання і виховання студентської молоді.

Провідною цінністю у змісті навчання і виховання майбутніх педагогів має визнаватися **цінність особистості**. Вона дійсно є найвищою цінністю серед інших цивілізаційних цінностей, має певну будову, атрибути, функції, генезис і спроб функціонування, є джерелом і творцем інших, периферійних щодо неї духовних і матеріальних цінностей, а через їх продукування – і суб'єктом творення самої себе як центральної цінності [5, С.11]. Психологічна культура на своєму вищому рівні виступає як здатність особистості свідомо засвоювати, зберігати, примножувати, актуалізувати і передавати психологічну цінність особистості як сутнісну людську силу, найпотужніший ресурс, потенціал, який забезпечує підвищення ефективності поведінки, предметної діяльності і життєдіяльності. У змісті навчання і виховання майбутніх педагогів пріоритетними мають бути цінності життєспрямованості й мотивації життєдіяльності, цінності сфери усвідомлення змісту, мети процесу діяльності, цінності реалізації процесу діяльності, цінності, репрезентовані індивідуальними якостями суб'єкта діяльності.

Серед **медико-валеологічно-екологічних цінностей**, які необхідно формувати у майбутніх педагогів у процесі навчання і виховання – єдність людини і природи, увага до власного здоров'я, прихильність до спорту і фізичної праці, здоровий спосіб життя, дбайливе ставлення до усього живого на Землі, відчуття краси природи, оволодіння знаннями про основні екосистеми Землі, участь у природоохоронній діяльності, пізнання і охорона довкілля тощо.

Отже, можна зробити висновок, що формування духовного світу людини як особистості та як члена певної суспільної групи відбувалося упродовж історично тривалого часу і позначилося на соціально-культурному досвіді людства. Значний вплив на розвиток традицій, звичаїв, побуту, системи виховання мають особливості соціально-економічного розвитку, природно-територіальні умови існування, культурно-історичні зв'язки з іншими народами. Наявність національних особливостей

у розвитку різних народів підтверджує існування загальнолюдських цінностей, які визначають належність особистості до людського суспільства і становлять підвалини національних культур і традицій. Саме тому, у змісті навчання і виховання майбутніх педагогів необхідно реалізувати визначені наскрізні цивілізаційні цінності.

Література:

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. / О. Вишневецький. – 3-тє вид., допрац. і доп. – К.: Знання, 2008. – 568 с.
2. Каган В.И., Сычеников И.А. Основы оптимизации процесса обучения в высшей школе (Единая методологическая система института: теория и практика) : Науч.-метод. пособие. – М.: Высшая шк., 1987. – 143 с.
3. Кремень В. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. / В. Кремень. – К.: Грамота, 2007. – 576 с.
4. Осипова Т.Ю., Бартенева І.О., Біла О.О. та ін.. Виховна робота зі студентською молоддю. Навч. посіб. / За заг. ред. Т.Ю. Осипової. – Одеса: Фенікс, 2006. – 288 с.
5. Рибалка В.В. Аксиологічні основи психологічної культури особистості: Навч.-метод. посіб. / В.В. Рибалка. – К.: АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих; Ін-т обдарованої дитини; АПН і МОН України, Укр.. наук.-метод. центр практ. психології і соц. Роботи. – Чернівці: «Технодрук», 2009. – 228 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

Лидия Хомич

**ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЕ ЦЕННОСТИ В СОДЕРЖАНИИ
ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА**

В статье раскрыто содержание цивилизационных ценностей, которые должны реализоваться в процессе формирования личности будущего педагога, в частности: общечеловеческих, национальных, гражданских, семейных, личностных, медико-валеологическо-экологических. Акцентируется внимание на том, что эти ценности должны пронизывать содержание всех дисциплин, изучаемых в педагогическом заведении.

Ключевые слова: цивилизационные ценности, содержание образования, формирование личности, обучение, воспитание, будущий педагог.

Lidia Khomich

**CIVILIZATIONAL VALUES IN THE CONTENT OF FUTURE
TEACHERS IDENTITY FORMATION**

The content of civilizational values which must be implemented in the process of future teachers personality formation have been disclosed in the article. The following values have been studied: universal, national, civil, domestic, personal, environmental and valeological. It has been emphasized that these values should saturate content of all subjects studied in the pedagogical institution.

Key words: civilizational values, content of education, formation of personality, education, training, future teacher.